

N:o 19.

Ank. till Riksd. Kansli d. 1 Mars 1869, kl. 1 e. m.

*Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande (N:o 2),
i anledning af Herr Ola Jönssons i Kungshult förslag
om tillsättande af en komité för undersökning af egende-
rättsförhållanden inom landskapet Skåne.*

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till Utskottet öfverlemnad motion (N:o^m73) har Herr Ola Jönsson föreslagit:

»att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes genom en komité af dertill skicklige personer låta utreda frågan om hvilka f. sta egendomar, jemte andra förmåner och rättigheter, som i Skåne blifvit Kronan på det sätt afhända, att Kronan dertill har återvinningsrätt; afvensom att Kongl. Maj:t täcktes anbefalla vederbörande embetsverk och myndigheter att lemna denna komité alla de uppgifter och det biträde härutinnan, som hos dem kan vara att tillgå; och, sedan en sådan undersökning blifvit verkställd, meddela Riksdagen de upplysningar i ämnet, som på denna väg stått att erhålla.»

Efter det motionären uttalat sitt förmenande, att förhållanden sedan 1868 års riksdag uppstått, de der skulle göra en så beskaffad undersökning, som den föreslagna, icke allenast önskvärd, utan rent af nödvändig så vidt fråga vore om Skåne, tillägger motionären följande: »Det torde nemligen vara allmänt bekant, hurusom en stor del brukare af hemman i Skåne inlåtit sig i tvist med dem, af hvilka de arrenderat

Bih. till Riksd. Prot. 1869. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 6 Häft.

jorden, om eganderätten till densamma och derigenom olyckligtvis försvårat sin redan förut sannolikt icke afundsvärda belägenhet.» Visserligen har allmänt talats och skrifvits om de af motionären åsyftade förhållanden, hvilka i den meningen kunna sägas vara allmänt bekanta; men man kan med fog betvifla, att genom allt detta talande och skrifvande någon verklig utredning af och klar insigt i samma förhållanden vunnits. Det torde derföre icke anses olämpligt, att Utskottet redogör för dessa förhållanden, hufvudsakligen med ledning af beslut, hvilka Kongl. Maj:t i dithörande frågor meddelat och som stått införda i officiella tidningen. Efter en sådan redogörelse torde det för en hvar blifva lätt att afgöra, i hvad mån motionärens uppgift, att brukare af ifrågavarande hemman om eganderätten dertill inlåtit sig i tvist och derigenom försvårat sin belägenhet, är med verkliga förhållandet öfverensstämmande eller tillkommit af missförstånd.

Egare af hemman och lägenheter i Skåne, hvilka i jordeboken finnas upptagna såsom utsockne- eller insocknefrälse, hafva, med den befogenhet eganderätten förlänar, genom kontrakt åt andra personer, i allmänhet tillhörande allmogen, till bruk och nyttjande på längre eller kortare tid upplåtit samma hemman och lägenheter emot öfverenskommen afgäld i penningar, spanmål eller skyldighet att utgöra visst arbete vid de sätesgårdar, hvarunder de upplåtna hemmanen och lägenheterna lyda. Utan att ens åberopa, än mindre styrka någon annan rätt till hemmanen, än den genom sådana kontrakt vunna, hafva åtskillige brukare hos Kongl. Maj:ts vederbörande Befallningshafvande sökt, att de af dem brukade hemman, dem sökanderne förmenat vara i jordeboken såsom frälse orätt upptagna, måtte varda för deras rätta krononatur införda, och, ifall de icke kunde såsom skattefrälse anses för sökandernes oqvalda egendom, sökanderne till kronoåboer derå varda antagne och få dem till skatte lösa. Dylika anspråk hafva äfven framställts i afseende å dels kronoskattehemman, dels hemman tillhöriga kyrkor, dels ock prest- och klockarebol; ja, de hafva till och med utsträckts till påståenden, att hela socknar måtte förklaras vara af krononatur.

Om Utskottet icke hade sig bekant hvilka irriga föreställningar i ämnet äro gängse, skulle Utskottet icke ens funnit nödigt att, såsom nu bör ske, med några ord påpeka, hvilken oerhörd begreppsförvirring, hvilka förvända rättsåsigter sökanderne genom anmärkta anspråk lagt i dagen. Sådant framstår ännu klarare för den, som vårdar sig om att genomläsa de å sökandernes sida i målen ingifna ansöknings- och besvärsskrifter, hvilka i ett mål af en vederpart träffande benämnts »orediga, tumultuariska och derföre obegripliga».

Ansökning att varda antagen till kronoåbo å ett hemman innebär den nödvändiga förutsättning, att samma hemman ostridigt är af krononatur och derjemte ett sådant kronohemman, att det, enligt gällande författningar, kan till bruk och nyttjande öfverlemnas åt åbo. Är förhållandet verkligen sådant, så finnes det ock anmärkt i jordeboken. Upptager återigen denna, såsom i ofvan anmärkta mål är fallet, anteckningar af motsatt innehåll, så är derigenom utestängd hvarje utsigt att med något hopp om framgång göra ansökning om erhållande af kronoåborätt. Det måste således anses hafva varit i hög grad orimligt af bemälde sökander att yrka, det de måtte varda antagne till kronoåboer å hemman och lägenheter, hvilka dels icke i jordeboken finnas upptagne såsom krono, utan såsom frälse och kronoskatte, dels ock, ehuru af krononatur, i jordeboken äro anmärkta såsom tillhöriga kyrkor eller anslagna till prest- och klockarebol. Lika orimligt har det varit att söka skatteköp å ifrågavarande hemman och lägenheter. Ingen kan vänta bifall till ansökning om skatteköp, innan hans åborätt till hemmanet eller lägenheten i fråga befinnes lagligen befastad; och till skatte kunna endast försäljas de kronohemman, hvilka icke äro anslagna till sådant ändamål eller bruk, att detsamma genom jordeganderättens öfverlåtande kan förfelas eller förhindras. Men var det redan orimligt att söka åborätt och skatteköp, ännu orimligare var det att, vid sidan af slika ansökningar, framställa det alternativa yrkandet, att hemmanen och lägenheterna såsom skattefrälse måtte för sökandernes oqvalda egendom anses. Krono och frälse äro hvarandra lika motsatta begrepp, som svart och hvitt. Hvad som är krono, kan ej vara frälse och hvad som är frälse kan ej vara krono. Icke desto mindre hafva sökanderne omvexlande yrkat, att frälsehemman måtte förklaras vara krono och kronohemman utsockne frälse. Anspråket, att hemmanen borde anses såsom utsockne frälse, ehvad de funnos i jordeboken upptagna såsom rena frälsehemman, såsom kronoskattehemman, såsom kyrkoheimman eller såsom preste- och klockarebol, är uppenbarligen af beskaffenhet, att en hvar med oförvilladt omdöme lätteligen skulle insett, att samma anspråk, såsom innefattande tvist om eganderätt till jord, icke kunde upptagas af administrativ myndighet, utan borde vid domstol anhängiggöras. Utgången af ansökningar så beskaffade som de omförmälda kunde icke vara tvifvelaktig. De hafva alla lemnats utan afseende så väl af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och Kongl. Kammar-kollegium som ock af Kongl. Maj:t på den grund, att, hvad anginge de under kronotitel i jordeboken upptagna hemman och lägenheter, sökanderne dertill icke gittat styrka ringaste rätt och, beträffande frälse- och kronoskattehemmanen, att det icke tillhörde

administrativ myndighet att befatta sig med frågor om eganderätt till eller disposition af jord utaf frälse- eller skattenatur.

Det förefaller Utskottet, som skulle slika på alla skäl och bevis blotade, hos administrativ myndighet gjorda ansökningar endast högst oegentligen kunna rubriceras såsom tvister om eganderätt, hvilka slags tvister ju endast kunna anhängiggöras och slitas vid domstol. Man må emellertid om brukarnes sätt att gå till väga tänka huru som helst; man må, med motionären, anse, att de derigenom inlåtit sig i tvist med jordegarna om eganderätten till de af dem brukade hemman, eller, lika med Utskottet, finna, att de i sjelfva verket alldeles icke inlåtit sig i dylik tvist; så är dock visst, att de icke, såsom motionären förmenat, genom sitt ifrågavarande beteende försvårat sin belägenhet, denna må ursprungligen hafva varit bättre eller sämre, hvarom Utskottet saknar både anledning och sakkännedom att yttra sig. Hvad som försämrat brukarnes belägenhet och bragt det derhän, att brukningsrätten dem frändömts och de sjelfva med sina tillhörigheter genom laga handräckning blifvit vräkta från hemmanen, är deras dåraktiga beteende att egenvilligt och egenmäktigt undandraga sig fullgörande af dem kontraktsevenligt åliggande skyldigheter, hvilka stadgats såsom vilkor för upplåtelse åt dem af brukningsrätten. Hade brukarne, jemte det de anhängiggjorde sina obefogade anspråk å åborätt och skatteköp, förblifvit sina genom brukningskontrakten åtagna förbindelser trogne, skulle icke någon jordegare kunnat, om han ock velat, ifrågasätta deras vräkning. Men då brukarne valde den förtviflade utvägen att låtsa som om brukningskontrakt icke funnes till samt i allo förhålla jordegarna deras rätt, återstod för jordegarna, hvilka voro i saknad både af jorden och all afkomst deraf, ingen annan utväg för utfående af sin rätt, än att lagligen utsöka densamma och jemväl yrka tillämpning af den i kontraktena för brukarnes tredska att fullgöra sina skyldigheter stadgade påföljd af brukningsrättens förlust. Om hvad som förelupit under dessa af jordegarna mot brukarne anställda rättegångar, hvilka icke angingo eganderätten, utan fullgörande af kontraktsevenliga åtaganden; om den moraliska förvillelse, brukarne dervid lagt i dagen; om deras nekande att hafva ingått och undertecknat de af jordegarna åberopade kontrakt, att någonsin hafva utgjort eller haft att utgöra några skyldigheter till jordegarna, att någonsin hafva sett eller varit i beröring med desse eller deras tjenare; om alla dessa sorgliga förhållanden fick Kammaren under den öfverläggning, som föregick motionens hänvisning till Utskott, höra en utförlig berättelse, hvilken icke här behöfver återupprepas, utan hvartill Utskottet hänvisar.

Sådana äro de förhållanden, hvilka tagits till utgångspunkt för motionärens förslag. Enligt Utskottets tanke berättiga de ingalunda till det af motionären hypothetiskt gjorda antagande, att »*arrendegifvarne icke hafva eganderätt till ifrågavarande hemman och lägenheter*»; än mindre till slutsatsen att, under sådan förutsättning, »*åtminstone i de flesta fallen Kronan lär vara den, som har eganderätten.*»

Det torde icke kunna förnekas, att ju besittningen af ifrågavarande hemman, att den faktiska utöfningen af eganderätten dertill tillhör de personer, hvilka derå utfärdat brukningskontrakt, men ingalunda dem, hvilka af de förra fått brukningsrätten å sig öfverlåten. De fördelar, hvilka deraf uppstå för arrende- eller legogifvarne, äro, att de äro och måste vara att anse såsom egare till dess motsatsen bevisas, hvilket åter endast kan ske genom laga käromål vid laga domstol; att ingen mot deras vilja får egenmäktigt skilja dem från ifrågavarande hemman och att de, till följd af rättstheorien om sjelfförsvär, hafva rättighet att försvara sig mot den eller dem, som olofligen vilja beröfva dem besittningen. Vid sådant förhållande saknas all anledning till ett äfven endast vilkorligen gjordt antagande, att legogifvarne icke tillika äro egare. Än mindre är man berättigad att på ett sådant obefogadt antagande grunda förslag om vidtagande af utomordentliga åtgärder för att, låt vara endast förberedelsevis, skaka den trygghet, rättmätig och på god tro grundad besittning samt faktisk utöfning af eganderätt enligt allmän rättslära och vårt lands särskilda rättsförfattning förläna och alltid måste förläna.

Utskottet antydde häröfvan, att likasom det vilkorliga antagandet, att arrendegifvarne icke hade eganderätt till ifrågavarande hemman och lägenheter, vore oberättigadt, så vore förhållandet ännu mera sådant i fråga om satsen, att Kronan i de flesta fall hade eganderätten. Redan från formelt logisk synpunkt finner man, att antagandet, det legogifvarne icke äro egare, icke medgifver annan följd, än att andra än legogifvarne äro egare. Ännu oriktigare är i materielt afseende motionärens ifrågavarande andra antagande, att eganderätten i de flesta fall tillkommer Kronan. Till grund för ett sådant antagande ligger ytterligare en, ehuru icke uttalad, dock lätt funnen, men oriktig förutsättning, att all landets jord eller åtminstone största delen af landets jord ursprungligen tillhört icke enskilda, utan Kronan. Denna åsigt, hvilken förr mycket betonades och utvecklades i ändamål att tjena feodalistiska syften, saknar giltig grund. Samma åsigt är föråldrad och af historia och rättsvetenskap för länge sedan utdömd. Jordagods hafva ursprungligen förvärfvats och bildats genom besittningstagande och odling af öde liggande jord. I detta besittningstagande och denna odling hafva

både enskilda och innehafvare af samhällsmagten såsom sådane tagit del; men då de förra alltid måste hafva varit till antalet betydligt öfverlägsna de sednare, följer ock deraf, att de jordagods, som tillhört enskilda, till antalet vida öfverstigit dem, som tillhört samhällsmagten innehafvare och tjenat till uppnående af samhällets ändamål. Sjelfva det abstrakta begreppet Kronan är en sednare tids skapelse, främmande för den, då vårt land började att genom fortgående odlingar eröfras från vildmarken. Att kronogodsens under tidernas lopp af mångahanda orsaker förökats är en sanning, som icke låter förneka sig; men aldrig har det funnits en tid, då i ett land, hvilket icke någonsin med eröfringens rätt tillfallit främmande inkräktare, de så kallade kronogodsens till antalet öfverstigit de jordlägenheter, hvilka innehafts under enskild eganderätt.

Ehuru Utskottet anser sig hafva ådagalagt det oberättigade af motionärens vilkorliga antagande, att arrendegifvarne icke hade eganderätt till ifrågavarande hemman och lägenheter, vill dock Utskottet åt samma antagande egna någon uppmärksamhet. Förutsattom således, att arrendegifvarnes eganderätt till de af dem bortlegda hemman icke är säkrare befastad, än att den kan lagligen frånvinnas dem. Efter denna förutsättning måste man göra sig den frågan: af hvem kan eganderätten återvinnas? Svaret: *»i de flesta fall af Kronan»*, innebär ett annat: *»i några fall, de första, af andra än Kronan»*. Den närmaste och egentligaste motsättning till Kronan utgöra de enskilde. Många andra motsättningar till Kronan i förmögenhetsrättsligt afseende gifvas visserligen, t. ex. stads- och landtkommuner, kyrkor, stiftelser m. fl.; men Utskottet finner icke lämpligt att, utöfver hvad nödigt är, uppställa hypoteser. Utskottet vill således först skärskåda det fallet, att enskilda personer skulle kunna tillvinna sig den eganderätt, som för närvarande faktiskt utöfvas af arrendegifvarne.

Dervid möter genast den frågan, om det vore principiellt riktigt, om det vore förenligt med den oväld, som hos nationalrepresentationen måste förutsättas, att förorda tillsättande af en komité, hvars uppgift blefve att genom förberedande undersökning och utredning förskaffa en del medborgare medel att styrka och utföra sin talan mot en annan del. Utskottet kan för sin del icke annorlunda än nekande besvara denna fråga. Det vidkommer icke mera i förevarande än i andra fall Staten, om den enskilde medborgaren icke vet att taga vara på sina privaträttsliga intressen. Om dessa intressen kränkas genom handlingar, hvilka tillika innebära öfverträdelse af allmän strafflag, eger visserligen Statsmagten att genom sina organer komma den i sin rätt kränkte

målsegaren till hjälp; men icke ens i detta fall låter ett ingripande från representationens sida i de enskilda förhållandena försvara sig. Än mindre får ett sådant ingripande ega rum, då en eller flere enskilde gått miste om eganderätt eller andra förmögenhetsrättigheter, utan att derigenom brott emot strafflagen föröfvats. Staten har i detta afseende gjort nog, om den på lagstiftningens väg beredt lätta och säkra utvägar för den, som förlorar sin rätt, att så fort sig göra låter återvinna densamma.

Om den föreslagna komitéen komme till stånd, skulle densamma ingalunda vid undersökningens början, utan först efter dess afslutande kunna särskilja de fall, der fråga endast vore om enskildas rätt, från dem, hvori Kronan vore sakegare. Således, äfven om komitéen till-sattes med uteslutande ändamål och uttryckligt förklarande, att den endast hade att tillse och bevaka Kronans rätt och bästa, skulle densamma dock icke kunna undgå att handla i strid mot sitt ändamål och den henne meddelade instruktion samt genom undersökning och granskning af eganderättsfrågor, de der sedermera befundes endast röra enskilde, kränka en grundsats, som icke må kränkas. Men äfven med antagande af det omöjliga, att komitéen i sin undersökning och utredning skulle kunna undvika att behandla frågor af sistberörda beskaffenhet och endast hålla sig till dem, hvori Kronans rätt vore i fråga, finner dock Utskottet förslaget förkastligt. Det låter väl säga sig, att det icke må anses vara främmande för Riksdagen att taga vara på och befrämja Kronans rätt och således i förevarande fall, der hon förmenas hafva gått miste om sin rätt, söka åt henne återvinna densamma. Härvid förbiser man dock den väsendtliga omständigheten, att äfven i nu behandlade fall står enskildas rätt, hvarmed ju Riksdagen icke eger befatta sig, gent emot Kronans rätt, den man förmenar Riksdagen böra på allt sätt befrämja. Då Riksdagen således i denna händelse icke kan röra vid Kronans rätt, utan att dervid stöta på enskildas rätt; så gifves ingen annan utväg för undvikande deraf, än att låta motionärens förslag falla.

Det kan också utan skada för Kronan falla, enär Kronan icke saknar behöriga organer att tillse och bevaka dess rätt. Kongl. Kammarkollegium har åt sig uppdraget att upprätthålla och bevara Kronans jordeganderätt; likasom det åligger Kongl. Kammarrätten att taga vara på andra förmåner och rättigheter, hvilka kunna tillkomma Kronan. Under dessa centrala embetsverk finnas den högre och lägre så kallade landtregeringen och alla dess organer, med enahanda förpligtelse och skyldighet att bevaka Kronans bästa. Vidare har det under Kongl.

Kammar-kollegium lydande jordebokskontoret, så länge det är i verksamhet, enahanda uppgift. Det har hittills icke påståtts, att nyssuppräknade myndigheter icke skulle förfoga öfver tillräcklig arbetskraft för att nöjaktigt medhinna och fullgöra sina åligganden; och man lär väl icke drista sig påstå, att de skulle sakna vilja att bevaka Kronans bästa eller åstunda, att den enskilde gynnades på Kronans bekostnad. Hvertill skulle det under sådana förhållanden tjena att få tillsatt en komité, hvarför kostnaderna, Utskottet är derom lifligt öfvertygadt, skulle vida öfverstiga de fördelar, komitéen kunde bereda Kronan. Utskottet har sig bekant att på sednare tiden tvänne hemman i Skåne, hvilka dittills förmenats vara kronoskattehemman och såsom sådana gått i köp man och man emellan, uppå talan af vederbörande krono-ombud, förklarats vara rena kronohemman, hvadan jordeganderätten frändömts egarne, tillhörande allmogens klass, och tillerkänts Kronan. Men vinsten af dessa rättgångar var för Kronan ringa och bestod endast deri, att egarne, hvilka, ehuru de icke förmådde ådagalägga att hemmanen någonsin blifvit af Kronan till skatte försålda, dock kunde härleda sin besittningsrätt från äldre kronoåboers, måste utgifva skatteköpeskilling. Flera upptäckter af dylik art skulle möjligen en komité af föreslagen beskaffenhet kunna göra, till ringa nytta för Kronan, men till skada och stort obehag för en eller annan förment kronoskattebonde. Men samma upptäckter skola otvifvelaktigt göras under fortgången af arbetet i och för upprättande af de nya jordeböckerna; och det mål motiönären synes eftersträfvat, lærer väl kunna antagas vara ett annat, än att Kronan skulle från en eller annan bonde, hvars hemman hittills ansetts såsom skatte, frånvinna en jordeganderätt, hvilken bonden sedermera kunde mot en ringa penning åter tillösa sig.

Så länge Kronan, så vidt hon uppträder såsom innehafvare af förmögenhetsrättigheter af rent privaträttslig natur, låter genom sina ständiga ordinarie embetsverk och tjenstemän tillse och bevaka sin rätt och skydda sig mot förluster samt för sådant ändamål anställa undersökningar, hvilka fastigheter och förmåner obehörigen henne frångått och kunna till henne återvinnas, är Kronan i sin goda rätt. Hon förfar då icke annorlunda än hvilken enskild eller korporation som helst är berättigad förfara. Hvarje enskild eller juridisk person eger sålunda befogenhet att sjelf eller genom underlydande tjenare utreda och undersöka huruvida skäl förefinnas att anställa rättgång för återvinnande af rättigheter, som förmenas obehörigen hafva honom frångått. Men en sådan fråga kan icke göras till föremål för lagstiftande magtens öfverläggning

verläggning och bedömande; och Kronan har, hvad angår stridiga för-
mogenhetsrättigheter, icke större rätt eller befogenhet uti ifrågavarande
afseende än hvarje annan. Stiftarne af vår grundlag hafva också sökt
att i sin mån förebygga Riksdagens ingripande i rättsförhållanden, hvilka
angå enskilde medborgare eller korporationer, genom stadgandet i 90
§ Regeringsformen, hvars för alla väl kända innehåll här endast behöf-
ver åberopas, ej återgifvas.

Sedan motionären från antagandet, att Kronan i de flesta fall hade
eganderätt till ifrågavarande hemman och lägenheter, härledt ett annat
antagande, nemligen att det tillkomme Statsmagterna att, för bevarande af
Kronans rätt, låta på det af motionären föreslagna sätt anställa utred-
ning af dithörande förhållanden, söker motionären ytterligare stödja sist-
nämnda antagande medelst uttalande af sitt förmenande, att den öns-
skade utredningen skulle »*gifva helgd åt den enskildes eganderätt, der
den verkligen finnes*» och »*förekomma allt, som emellan arrendegifvare
och arrendatorer kunde gifva anledning till rättegångar af detta slag, med
ty åtföljande uppträden*». Lika med hvad en talare under öfverläggning-
en i ämnet yttrade, kan Utskottet icke finna annat, än att en under-
sökning af beskaffenhet, som den föreslagna, långt ifrån att förläna helgd
åt den enskildes eganderätt, tvärtom kommer att betaga all eganderätt
den helgd den annars skulle åtnjuta, med tillämpning endast af gällande
lagar, utan deras kränkning genom någon obehörig åtgärd. Mot gäl-
lande lagar, både grundlag och rättegångsordning, anser Utskottet strida,
att enskilde medborgare skulle nödgas underkasta sig, att deras dittills
obestridda och faktiskt utöfvade eganderätt granskades och bedömdes
af en på grund af Statsmagternas beslut tillsatt utomordentlig komité.
Låt vara, att en slik undersökning endast blefve förberedande; äfven i
detta stadium innebär den en kränkning af en stor rättsgrundsats, som
aldrig bör kränkas. Regeringsformens 16 § bjuder, att »Konungen bör
låta en hvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hör
och lyder»; Och laga domstol i mål af förevarande beskaffenhet bestäm-
mes i 10 Kap. 14 § Rättegångsbalken, som stadgar: »*Twista män om
jord och gods å landet, ehvad det är om eganderätt, besittning och
uyttjande, missbyggnad, vanhäfd, afrad, bolstada skäl eller åverkan; det
skall allt dömas af den Rätt, der jorden ligger*». Om ifrågavarande för-
slag, på sätt Utskottet tilltror sig kunna antaga, i sjelfva verket innebär
ett angrepp å anmärkta lagstadganden, så lär intet vara mera egnadt att
hos egareinjaga oro och fruktan, än just detta förslag. Äfven om, emot
förmodan, den af motionären föreslagna komité kommer till stånd och

äfvén om densamma icke funne något vid de granskade eganderättsförhållandena att anmärka, så vore derigenom för betryggande af eganderättens helgd intet vunnet, ty utan hinder af komitéens undersökning och granskning skulle ju de granskade eganderättsförhållandena kunna göras till föremål för klander vid domstol. Således måste just hvad angår eganderättens betryggande komitéens granskning blifva utan alla resultat. Deremot, om förment anspråk å eganderätt instämnes till vederbörlig domstol, så varder den i sådan tvist meddelade laga kraftvunna dom, den må då underkänna eller gilla samma anspråk, det bästa och säkraste skyddet för den verkliga eganderätten. Förgäfves skall man i stället för detta enkla skydd, hvars verkan är ofelbar, söka sätta något annat konstladt med lika verkan.

Lika ändamålslös den föreslagna komitéens undersökning, om nemligen dermed åsyftades att förläna helgd åt den enskildes eganderätt, skulle visa sig vara, lika kraftlös skulle den antagligen befinnas i förekommandet af anledningar till rättegångar emellan arrendegifvare och arrendetagare, med ty åtföljande uppträden. Det är naturligtvis alltid vanskligt att förutsäga, hvilka inflytelser en viss händelse skall komma att utöfva på vissa människors tänke- och handlingssätt; men utan att vilja tillmäta sig ett synnerligt stort mått af förutsägelsegäfva, tror dock Utskottet sig kunna rimligtvis framställa det antagande, att de irriga föreställningar, hvilka, väckta och underhållna af snikne uppviglare, såsom en förhärjande moralisk epidemi gripit omkring bland Skånes frälsbönder i fråga om deras rättigheter och skyldigheter i förhållande till jordegarna, icke skulle tillintetgöras genom en undersökning af föreslagen art. Sedan fråga om en sådan undersökning blifvit väckt, hafva antagligen desse frälsbönder invaggat sig i förhoppningar att af undersökningen skulle för dem härflyta någon fördel; och de, hvilka ega deras öra, hafva visserligen icke sökt skingra sådana förhoppningar, utan snarare stärkt dem deri. Nu lærer all erfarenhet, att besvikande af en länge närd kär förhoppning är något af det bittraste en människa kan upplefva. Ehvad således förslaget om undersökningen faller eller densamma, om den än komme till stånd, likväl icke för brukarne medförde de fördelar de deraf förväntat sig, så skola brukarne finna sig gäckade i sina förhoppningar. Under en sådan sinnesstämning kunde de i sednare fallet lätteligen, ja skulle antagligen komma på den föreställningen, att vid komitéens undersökning icke rätteligen tillgått, att den icke uppenbarat hela sanningen, m. m. sådant. Säkerligen skulle icke heller saknas de, hvilka, ockrande på deras okunnighet, sökte än vidare befästa dylika föreställningar. Hvem tilltror sig beräkna eller förutsäga

hvilka rättegångar, hvilka uppträden deraf kunna föranledas, då man vet, att de så kallade moraliska epidemiernas ursprung hör till de mest oförklarliga samt deras förlopp och utgång till de mest oberäkneliga företeelser i människoslägtets historia?

Såsom ett ytterligare motiv för den föreslagna åtgärden anmärker motionären vidare, att »det måste dessutom vara med god ordning i allmänhet öfverensstämmande, att en fråga af så vigtig beskaffenhet som den om eganderätten till landets jord jemte andra förmåner och rättigheter blifver behörigen utredd och så tydlig och klar, att någon ovisshet om huru härmed sig förhåller ej må kunna uppstå.» Utskottet erkänner villigt det vara ett eftersträfvansvärdt mål att eganderätten till landets jord betryggas och tvister derom förebyggas. Sådant fordrar rättvisan, hvars röst i detta afseende ljuder högre och starkare, än den, hvarmed den »goda ordningen i allmänhet» förmår tala. Men Utskottet tror sig redan hafva visat, att det mål, som i motionen åsyftas, icke kan genom den föreslagna åtgärden vinnas. För betryggande af egande- och annan rätt till fastighet sörjes bäst genom goda lagar, t. ex. om fastighetsböcker och inskrifning deri af sakrätt, om jordeböcker, om urminnes häfd, om preskription å klander i jordafång och mera sådant, men ingalunda genom att för ett eller annat särskildt tillfälle tillsätta en utomordentlig komité och uppdraga åt densamma en verksamhet, hvilken enligt gällande lagar och författningar rätteligen tillhör vare sig de dömande eller förvaltande myndigheterna. Så fullkomlig kan dock lagstiftningen i nyssanmärkta delar icke någonsin blifva, att man lyckas utestänga hvarje möjlighet af tvister om eganderätt till fast egendom.

Således har jemväl ifrågavarande, af motionären anförda motiv vid vägning befunnits vara i hufvudsaklig måtto för lätt. Men i ett afseende, hvilket Utskottet icke kan undgå att påpeka, har det sist granskade motivet visat sig vara för tungt i förhållande till förslaget. Motionärens motivering afser uppenbarligen *eganderätten till all landets jord*, då deremot förslaget endast går ut på att få eganderättsförhållandena i Skåne undersökta och utredda. Denna brist på öfverensstämmelse mellan det allmänna motivet och det till ett särskildt landskap inskränkta förslaget är af betecknande beskaffenhet. Inom Sveriges urgamla landskap finnas ju, likasom i Skåne, i stor mängd sätesgårdar med derunder lydande frälsehemman, upplåtna till bruk och nyttjande af landbönder. Undersökning och utredning af det sätt, hvarpå dessa frälsehemman kommit i säteriegarnes våld eller, med andra ord, huru det under säterierna lydande bondgods i gamla Sverige bildats, har icke af motionären påkallats; men, så vidt Utskottet förstår, har motio-

nären haft lika mycken verklig anledning att föreslå en sådan undersökning i gamla Sverige som i Skåne eller, omvänt, haft lika liten verklig anledning att begära undersökning i Skåne, som i gamla Sverige; ty de af motionären i början af motionen åberopade, i Skåne inträffade händelser äro, enligt hvad Utskottet anser och sökt visa, af beskaffenhet att icke gifva stöd åt förslaget. Hvad här blifvit sagdt om förhållandet emellan gamla Sverige och Skåne gäller i ännu högre grad om förhållandet emellan Skåne, å ena sidan, och de samtidigt dermed till Sverige afträdda landskapen, Halland, Blekinge och Bohuslän, å andra sidan. Samhällsbildningen i dessa tre landskap hvilat, liksom i Skåne, på ursprunglig Dansk grund; och Halland och Blekinge hafva under Danska tiden lydt Skånsk lag. Man kan då billigtvis fråga, hvarföre icke motionären ansett undersökningen böra öfvergå äfven dessa tre landskap. Svaret på denna fråga torde ligga i det föregående.

Sedan Utskottet härmed afslutat den egentliga granskningen af motiveringen för förslaget och sökt visa dess underhållighet, anhåller Utskottet att få fästa Kammarens uppmärksamhet på en fråga, hvilken oemotståndligt trängt sig på Utskottet, den nemligen, huru, i händelse den föreslagna komitéen komme till stånd, Riksdagen, sedan de genom komitéen åstadkomna upplysningar i ämnet blifvit Riksdagen meddelade, kunde och borde förfara. Motionären har icke uttalat någon mening derom; blott så mycket framgår af hans förslag, att han icke anser Riksdagens befattning med ärendet slutad dermed att en komité kommer till stånd, utan förutsätter att Riksdagen i anledning af komitéens åtgörande skall vidare besluta. Då motionären lemnat Utskottet utan all ledning af hans omdöme vid besvarande af nu uppkastade fråga, måste Utskottet försöka att på egen hand göra sig reda för, hvad som kunde komma att af Andra Kammararen beslutas efter det de genom komitéen vunna upplysningar blifvit af Kongl. Maj:t Riksdagen meddelade. Dervid bör Utskottet först anmärka, att afseende å grundlagens bud säkerligen komme att förhindra inträffandet utaf flertalet af de fall, hvilka kunde uti ifrågavarande afseende tänkas såsom möjliga.

Ett tänkbart fall vore således, att Kammararen, efter emottagande af ofvanomförmälda upplysningar, betraktade dem såsom endast meddelade till kännedom samt, utan att i anledning deraf anställa någon granskning eller fatta något beslut, lade desamma till handlingarne. Detta vore utan tvifvel ett fullkomligt lagligt sätt att gå till väga; men det skulle ovilkorligen framkalla frågan, hvartill det tjenat att förordna en komité, då man icke toge något hänseende till de genom densamma åstadkomna upplysningar.

Den andra händelse, som låter tänka sig, vore, att Kammaren toge komitéens betänkande under öfvervägande och derefter beslöte t. ex. att rättegång å Kronans vägnar borde anställas mot den eller den jordegaren, eller att all fråga om rättegång mot den eller den jordegaren finge förfalla, eller annat dylikt. Enligt Utskottets åsigt skulle Kammaren genom slika beslut göra sig skyldig till betänkliga ingrepp i regeringens befogenhet. Läran om statsmagtens indelning i den lagstiftande, den regerande och den dömande utvecklades med skärpa och klarhet redan under den klassiska forntiden; och undersökningarne om gränserna och förhållandena emellan dessa trenne så kallade magter hafva under den nyare tiden fullföljts af flere tänkare, hvilka i statsmagtens delning funnit ett skydd mot dess missbruk och i synnerhet betraktat den lagstiftande och regeringsmagtens särskiljande såsom den politiska och medborgerliga frihetens grundval. Det vore mycket att beklaga, om sådant oaktadt, i ett land med så urgammal och nu mera så utvecklad konstitutionel frihet och politisk bildning som vårt, representationens ena hälft icke skulle veta att iakttaga rätta gränsen emellan sitt och regeringens magtområde.

Ett tredje fall, det betänkligaste och vådligaste af alla, vore slutligen, att Kammaren, i likhet med hvad som skedde vid frihetstidens riksdagar, företog sig att med ledning af komitéens förutgående arbete själf skipa lag och rätt emellan Kronan och de enskilde jordegarna i Skåne. Under Utskottets öfverläggning har kommit på tal en under frihetstiden inträffad händelse, att Rikets Ständer icke blott en utan flera gånger inlåtit sig i pröfning af ett och samma mål, angående en säteriegares och underlydande bönders tvist om företrädesrätt till skatteköp å kronohemman, belägna just i Skåne. Då under den offentliga diskussionen utom Kammaren om nu förevarande motion man från ett håll icke otvetydigt låtit förstå, att samma händelse talade för bifall till den föreslagna undersökningen, finner Utskottet icke olämpligt att i största korthet omförmåla samma händelse, öfvertygadt som Utskottet är, att Kammaren skall finna det åberopade exemplet icke allenast icke efterföljansvärdt, utan tvärtom afskräckande. Sedan ett berustadt kronosäteri i Skåne blifvit inlöst till skatte, sökte och fick en sednare egare deraf rättighet att jemväl skatteköpa alla de under säteriet lydande kronoarbetshemman och gatehus, hvilka icke redan förut blifvit till skatte försålda. Vid 1755 och 1756 årens riksdag, då hattpartiet stod på höjden af sin magt, drogs under Riksdagens pröfning frågan, huruvida icke arbetshemmanens och gatehusens åboer varit berättigade att framför säteriegaren till skatte lösa samma hemman och lägenheter;

men Rikets Ständer förklarade att vid den redan skedda skatteförsäljning till säteriegaren borde förblifva. Sådant afhöll icke arbetsbönderna att vid riksdagen 1765 och 1766, då hattpartiet fullkomligt dukade under för mössorna, ånyo väcka samma fråga, denna gång med bättre utsigt till framgång, enär säteriegaren tillhörde det störtade hattpartiet. Rikets Ständer stadgade också, att säteriegaren skulle återställa de till honom utfärdade skattebref och att desamma borde på bönderna öfverlätas, hvilket ock skedde. Vid 1769 och 1770 årens riksdag, då hattarne åter kommo till väldet, förekom frågan för tredje gången hos Rikets Ständer, hvilka upphäfde förutgående Riksdags beslut och tillerkände säteriegaren skatterätten; hvarjemte, uppå Rikets Ständers anhållan, Kongl. Maj:st stadgade ett vite af ett tusen Daler Silfvermynt, hvartill bönderna gjorde sig förfallne, om de framdeles besvarade Rikets Ständer med omförmälda fråga. Se der ett exempel, bland många, till hvilka samhällsvådliga förvillelser en representation kan drifvas, som icke i tid vet att inskränka sin magtbefogenhet inom behöriga och lagliga gränser! Det var med minne af och tanke på de många dylika inkräktningar på den verkställande och lagskipande magtens områden, hvartill representationen under frihetstiden gjort sig skyldig, som stiftarne af vår grundlag nedskrefvo stadgandet i 90 § Regeringsformen, hvars efterlefnad alltid bör få skydda fosterlandet mot dylika förvillelser.

Under den öfverläggning, som i Kammaren föregick motionens hänvisande till Utskott, förspordes, om icke motstridande, dock vacklande meningar ej mindre derom, huruvida tillträde till de allmänna domstolarne i hvarje fall stode de Skånska frälsebönderna öppet för utförande af deras förmenta rätt mot säteriegarna, eller om de i vissa händelser måste låta sig nöja med den pröfning, som af de administrativa myndigheterna meddelades; än äfven rörande den frågan, huruvida, i händelse böndernas anspråk ginge ut derpå, att frälsehemman eller kronoskattehemman måtte varda förklarade för krono-, böndernas rätt vore i den mån beroende af och oskiljaktigt förenad med Kronans, att de icke kunde sjelfständigt uppträda vid domstol såsom sakesgare. Utskottet anser sig pligtigt att rörande dessa högst viktiga omständigheter uttala sin mening och bjuda skäl därför.

Med först anmärkta allmänna fråga står i sammanhang den mera enskilda, huruvida de bönder, hvilka deltagit uti de i början af detta betänkande omförmälda hos administrativ myndighet framställda ansökningar, kunna anses af de uppå samma ansökningar af de administrativa myndigheterna meddelade utslag vara förhindrade att instämma enahanda anspråk till vederbörlig domstol. Anmärkta sammanhang är så nära,

att ett svar på sistberörda fråga i sjelfva verket innebär jemväl svar å den förra allmänna. Med föranledande af de mångskiftande ansöknin-garne vill Utskottet derföre särskilja de olika fallen. Ett sådant var, att bönderne sökt, det rena frälsehemman och jemväl kronoskattehem-man måtte såsom skattefrälsehemman förklaras för deras oqvalda egen-dom. Det är uppenbart, att dylika anspråk, såsom Utskottet förut an-tydt, äro af beskaffenhet att böra instämmas till domstol. De admini-strativa myndigheterna hafva icke heller upptagit samma anspråk till pröf-ning, utan uttryckligen förklarat det icke tillkomma dem att med frågor om eganderätt till eller disposition af jord utaf *frälse-* eller *skatte-*natur sig befatta. I nu afhandlade händelse står således för bönderna vägen till domstolarne öppen; ja! det är den enda lagliga de kunna beträda för utförande af deras ifrågavarande talan. I ett *annat* fall hafva bön-derne yrkat, att rena frälsehemman och kronoskattehemman måtte för deras rätta krononatur i jordeboken införas eller att bönderne blefve till kronoåboer derå antagne och finge dem till skatte lösa. Äfven för denna händelse gäller, hvad angår kompetensfrågan emellan domstolarne och de administrativa myndigheterna, de sednares här ofvan åberopade förklarande, att de icke ega befatta sig med frågor om eganderätt till el-ler disposition af jord utaf frälse- eller skattenatur. Den särskilda fråga, som förevarande andra händelse jemväl innebär, nemligen huruvida bön-derne ega att sjelfständigt, utan medverkan af Kronan, uppträda såsom kärande vid domstol i ändamål att få frälse- och kronoskattehemman förklarade för krono, måste tillsvidare lemnas å sido, men skall här nedan omedelbart efter afslutande af undersökningen om kompetens-frågan mellan domstol och administrativ myndighet blifva föremål för behandling. En *tredje* händelse var böndernes anspråk, att kyrkohem-man samt prest- och klockarebol, hvilka alla slag af hemman i jordeboken upptagas i kronokolumnen med annotationer om de särskilda ändamål, hvartill de äro anslagna, måtte vardas för deras rätta krononatur i jordeboken införda, d. v. s. förklaras vara sådana allmänna kronohemman, att de kunna till ständig besittningsrätt åt åbo upplåtas och jemväl till skatte försäljas. I afseende å dessa anspråk hafva de administrativa myn-digheterna förklarat, att bönderne icke gittat styrka någon rätt till om-förmälda under kronotitel i jordeboken upptagna hemman och lägen-heter, samt måste således anses hafva till pröfning upptagit samma an-språk. Här möter således frågan, huruvida bönderne, utan hinder af de administrativa myndigheternas beslut, hvarigenom deras omförmälda anspråk ogillats eller lemnats utan afseende, skulle kunna anses berättigade att genom instämning till vederbörlig domstol draga samma an-

språk under den egentliga domaremagtens pröfning, förutsatt nemligen, att de eljest kunde sjelfständigt utan medverkan af Kronan uppträda såsom kärande. Denna fråga är icke af den enkla beskaffenhet att kunna utan förutgående utredning besvaras med ja eller nej. Enligt Kongl. Instruktionen för Kongl. Maj:ts och Rikets Kammar-kollegium den 16 Februari 1838 är det bemälda Kollegii åliggande i allmänhet, bland annat, att *dels* ombesörja ärenden, som angå förvärfvande eller upplåtelse för Statens räkning af åtskillig jord eller fast egendom och räntor, *dels* ock handlägga åtskilliga kamerala och allmänna hushållningen rörande mål. Efter dessa allmänna bestämmelser stadgas vidare uti 5 § följande: »I afscende på de ärenden, som angå förvärfvande eller upplåtelse för Statens räkning af åtskillig jord eller fast egendom och räntor, tillhör Kollegium egentligen:

1:o — — — — —

2:o att bevilja och avsluta skatteköp och utfärda skattebref å kronojord, fisken, qvarnar eller andra lägenheter, som efter författningarne eller särskilda behöriga tillstånd få till skatte försälgas samt pröfva tvister om företrädesrätt till skatteköp;»

samt uti 8 §: »Till de kameral- samt allmänna hushållningen hörande mål, Kollegium eger handlägga, räknas hufvudsakligen följande:

3:o »att besluta i frågor om de i krono-kolumnen i jordeboken upptagna hemmans och lägenheters egenskap af boställe, bohemman, kyrkohemman, hospitals- och barnhushemman eller dylikt och då således skatterätt derå ej är i fråga.»

Jemte det frågor om skatteköp sedermera blifvit öfverflyttade från Kammar-kollegium till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, hvarest de nu i första hand afgöras, har jemväl stadgandet i 8 § 3 mom. af nyss åberopade Instruktion blifvit i väsendtlig mån modifieradt genom Kongl. Brevet till Kammar-kollegium den 31 Maj 1867, hvarigenom Kongl. Maj:t efter dess Högsta Domstols hörande förklaradt, att »hvad 8 § 3 punkten af Instruktionen för Kammar-kollegium innehåller om behörighet för Kollegium att besluta i frågor angående de i jordebokens krono-kolumn upptagna hemmans och lägenheters egenskap af, bland annat, kyrkohemman, icke bör så förstås, att tvister derom, huruvida eganderätten till jord af berörda beskaffenhet tillkommer Kronan eller någon viss kyrka, må af Kollegium pröfvas och afgöras». Så vidt Utskottet förstår måste hvad sålunda blifvit förklaradt antagas gälla jemväl när tvist om eganderätt till öfriga ecklesiastika hemman och lägenheter uppstår emellan Kronan å ena sidan och den,

den, hvilken kan uppfattas såsom innehafvare af den å andra sidan påstådda eganderätten, denna innehafvare må nu vara sjelfva den Svenska statskyrkan eller en enskild församling eller det ecklesiastika embete eller innehafvaren af det ecklesiastika embete, till hvars uppehållande hemmanet eller lägenheten anslagits. Utskottet kan således icke finna annat, än att, ehuru böndernas ansökningar att vardas antagne till kronoåboer å och få till skatte lösa ifrågavarande kyrkohemman samt prest- och klockarebol blifvit af administrativ myndighet afslagna, frågan ändock i form af eganderättstvist emellan Kronan och åboen å ena samt kyrkan och dem, hvilka hafva öfriga ecklesiastika hemman under sin tillsyn och vård, å andra sidan, kan dragas under allmänna domstolarnes pröfning. Hvad nu blifvit sagdt om kyrko- och andra ecklesiastika lägenheter lärer få gälla äfven för den möjliga händelse, att bönderne sökt men icke vunnit åboskap och skatteköp å hospitalers, barnhus eller andra fromma stiftelsers fastigheter, som kunna vara upptagna i jordebokens kronokolumn. Är Utskottets här ofvan utvecklade åsigt riktig, så vardas de fall, då frågor af omförmälda beskaffenhet icke lagligen kunna instämmas till domstol, utan ankomma endast på de administrativa myndigheternas pröfning, inskränkta till ett högst ringa antal. Sådana fall skulle vara, att tvister uppstode huruvida kungs- och kungsladugårdar, militie- och civila boställen samt öfriga i jordebokens kronokolumn upptagna, af Utskottet hittills icke omförmälda hemman och lägenheter vore att anse såsom sådana eller såsom allmänna kronohemman af egenskap att kunna till skatte försäljas. Möjligen skulle dock jemväl sådana frågor i form af eganderättstvister emellan kompetenta parter kunna dragas under domstolarnes pröfning. Det förefaller nemligen Utskottet som om alla privaträttsliga förhållanden, således företrädesvis eganderättsförhållanden, rätteligen tillhöra domstolarnes handläggning. Med fasthållande af denna grundsats skulle man således icke behöfva taga i betraktande, om tvisten uppkommit emellan enskilde inbördes eller emellan enskilde och Kronan eller emellan offentliga auktoriteter och institutioner inbördes, utan allenast se på rättsförhållandets egen beskaffenhet. Befunnes dervid att de rättigheter och förpligtelser, hvarom vore fråga, hvilade på ett privaträttsligt underlag och att deras ursprung och innehåll bedömdes efter de regler, som bestämma de privaträttsliga institutionerna, skulle allmänna domstolarne vara behöriga att upptaga tvisten. Härmed må emellertid förhålla sig huru som helst, så bör dock den omständighet, att enligt vårt lands rättsförfattning möjligen ett mycket inskränkt antal af tvister, de

der strängt taget kunna anses röra rent privaträttsliga förhållanden, ändock blifvit förbehållet åt de administrativa myndigheternas uteslutande handläggning och afgörande, icke kunna föranleda vidtagande af en så utomordentlig och, enligt Utskottets åsigt, mot vår statsförfattnings anda och bokstaf stridande åtgärd, som den motionären föreslagit. Hvilken åsigt man än må hysa om det lämpliga eller olämpliga deraf, att i dess nuvarande utsträckning bibehålla eller betydligt inskränka eller, så vidt sig göra låter, alldeles afskaffa den så kallade administrativa domsrätten, lärer man dock icke, utan att göra sig skyldig till orättvisa, kunna påstå, att samma domsrätt i vårt land blifvit på sådant sätt utöfvad, att den enskildes rätt dervid sämre tillgodosetts, än den skulle hafva blifvit tillgodosedd af domstolarne.

I ordningen härefter vill Utskottet behandla den särskilda frågan, huruvida, i händelse böndernas anspråk gå ut derpå, att frälse- eller kronoskattehemman må förklaras för krono, böndernas rätt att derom föra talan inför domstol är i den mån beroende af och oskiljaktigt förenad med Kronans enahanda rätt, att bönderna icke kunna sjelfständigt uppträda såsom käreande sakegare. Under öfverläggningen i Kammar- medgaf en talare den föreslagna komitéen vara öfverflödigt derföre, att tvister om eganderätt alltid behandlades i domstolsväg, men invände, att der fråga vore om Kronans eganderätt kunde icke enskild man, utan endast Kronan sjelf draga frågan under domstols pröfning. Ett bevis för riktigheten af denna invändning sökte samma talare uti stadgandet i 41 § af Kongl. Resolutionen på allmogens besvär den 29 November 1756, att innehafvare af skattejord, hvilken förmenades rätteligen vara krono, borde vid besittningen och åboenderättigheten dertill varda bibehållen, *»till dess Kronan genom dess ombud med skäl och bevis kan honom derifrån vinna, då derom icke i Kammar-kollegium utan vid vederbörlig domstol i orten utföras böro.* Detta lagbud uttalar och inskräpper två stora och viktiga rättsgrundsatser, hvilka just Utskottet i hela detta betänkande sökt framhålla och göra gällande, nemligen att rättmätig och på god tro grundad besittning af fastighet medför förutsättning om eganderätt, till dess motsatsen bevisas, samt att sådan bevisning endast får förebringas och prövas vid laga domstol; men Utskottet måste förklara såsom förhastadt och med en sund lagtolknings regler icke öfverensstämmande, att finna nu föreliggande fråga löst genom hänvisning dertill, att omförmälda lagbud liksom i förbigående omnämner, att den talan, som i förutsatta händelse kan tillkomma Kronan, hvilken ju såsom juridisk personlighet icke förmår sjelf bevaka sin rätt, måste utföras af Kronans ombudsman. Den af åsyftade talare

framställda invändning måste dock erkännas vara i den mån riktig, att icke hvilken enskild person som helst kan anses behörig att föra talan derom, att ett visst hemman må förklaras vara af krononatur; men deraf följer ingalunda att förhållandet alltid måste vara sådant. Har nemligen den enskilde, som anhängiggör slik talan, att bevaka ett bestämdt förmögenhetsrättsligt intresse, som af omförmälda talans utgång är beroende, så lärer neppeligen enligt allmän rättslära eller Svensk rättegångsordning en sådan enskild person kunna förklaras obehörig till den talan, han sig tager. Nu är böndernas förmögenhetsrättsliga intresse uti förevarande mål uppenbarligen att, om hemmanen förklaras vara krono, kunna erhålla värdskap derå och sålunda förvärfva stadgad åborätt eller ständig besittningsrätt för sig och efterkommande. Rättsvetenskapligt bestämd är denna rätt, ehuru behandlingen deraf icke har sin plats inom den allmänna förmögenhetsrätten d. v. s. privaträtten, utan inom den administrativa rätten, likväl icke att anse annorlunda, än såsom en sakrätt; och det väsendtliga kännetecknet å sakrätt är just det, att sådan rätt af innehafvaren kan göras gällande mot hvar och en, som hindrande träder i vägen för dess utöfning. Deraf följer vidare att hvar och en, som förmenar sig hafva blifvit skild från utöfningen af en sakrätt, är lagligen berättigad att genom käromål vid domstol söka återvinna densamma.

Uti en sådan rättegång kan naturligtvis, såsom i hvarje annan, framställas invändning att den, som förmenar sig ega anspråk att komma i utöfning af den omtvistade sakrätten, icke är behörig till den talan, han tagit sig; men domstolen kan dock icke till följd af en sådan invändning förmena eller betaga käranden att legitimera sig såsom sådan medelst styrkande af de förhållanden, hvilka han åberopar till stöd för den påstådda sakrätten; hvadan också pröfningen af omförmälda invändning sammanfaller med pröfningen af sjelfva hufvudsaken. Den är således icke af formel, utan af reel beskaffenhet och kan väl medföra den följd, att käromålet ogillas, men ej att detsamma, såsom väckt af obehörig person, genast förklaras icke kunna upptagas till pröfning. Härtill kommer, att, om bönderna vid domstol väcka talan af ifrågasatt beskaffenhet, domstolen icke lär underlåta förordna, att Kronan, såsom förment jordegare, bör höras i målen, hvilket nödvändigt föranleder, att krono-ombud uppträder bredvid den bonde, som gör anspråk å den från eganderätten afsöndrade, sakrättsliga besittnings- och nyttjanderätten. Detta resultat, hvartill Utskottet genom utveckling af allmänna rättsgrundsatser kommit, öfverensstämmer också med domstolarnes praxis. Utskottet får i detta afseende hänvisa till en angående hemmanet Håls-

hult i Norra Åsbo härad af Christianstads län förd rättegång, hvarför redogörelse lemnats uti den af Herr f. d. Justitierådet m. m. Carl Schmidt utgifna tidskrift, Juridiskt Arkiv. En säteriegare hade i midten af förra århundradet enligt gällande skatteköpsförfattningar fått framför den åbo, som satt å nämnda hemman, då af krononatur, till skatte lösa samma hemman till hjälp och understöd åt ett af säteriegaren anlagdt oljeslageri med såpsjuderi, dock under vilkor, att åboens rättsliga ställning icke skulle genom skatteköpet lida någon förändring. De inrättningar, till förmån för hvilka skatteköpet beviljats, blefvo sedermera nedlagda. Af detta förhållande tog sig den åbo, som på 1840-talet satt å hemmanet, anledning att, under åberopande af sin härkomst från gamla åbostammen, instämma säteriegaren till domstol med påstående att hemmanet måtte återgå till sin förra krononatur. Domstolen afvisade icke åboens käromål, utan, sedan under detsammans fortgång åboen lagligen styrkt, att han eller rättare hans hustru i rakt nedstigande led härstammade från den sista kronoåboen å hemmanet och att oljeslageriet och såpsjuderiet blifvit nedlagda, samt jemväl Kronan på föranledande af domstolen uppträdt såsom mellankommande part och gjort ett med åboen, företogs målet till slutlig pröfning, dervid domstolen, under åberopande af stadgandet i Kongl. Förordningen den 11 December 1766, att »om bruk skulle nedläggas, komme skatterättigheterna å de krono»hemman, som för brukets skull och till dess hjälp blifvit från Kronan »iulösta, att hemfalla Kronan eller bördemannen», frändömde säteriegaren skatterätten och förklarade förhållandet böra återgå till hvad det varit före hemmanets försäljning till skatte. Sedermera blef åboen i administrativ väg antagen till kronoåbo å hemmanet, och fick jemväl skatteköpa detsamma.

Till följd af hvad sålunda blifvit anfördt vill det synas Utskottet, som skulle, i händelse att möjligen en eller annan bondes anspråk på ständig åbo- och besittningsrätt till ett eller annat hittills såsom frälse- eller kronoskatte ansedt och i jordeboken upptaget hemman i Skåne egde rättslig grund, det icke vara i sådan bondes välförstådda interesse att göra hans rätt till talan ovilkorligen beroende af Kronans enahanda rätt. Atminstone synes den af Kongl. Maj:t den 23 Maj 1857 i öfverensstämmelse med Rikets Ständers beslut utfärdade, af Herr Finansministern under öfverläggningen i Kammarerna åberopade nådiga Kungörelse förutsätta, att Kronans rätt kan vara försuten, utan att sådant medför preskription å den enskilde jordinnehafvarens talan. På det Kammarernas ledamöter, af hvilka antagligen endast en eller annan eger tillgång till åberopade Kongl. Kungörelse, må sättas i tillfälle att sjelf

bedöma, huru nu berörda förhållande bör uppfattas, tillåter sig Utskottet att här ordagrannt återgifva Kungörelsens innehåll, så lydande: »Vid den för de nya jordeböckernas granskning skeende jemförelse emellan dessa och de äldre skola de jordeböcker, som upprättats år 1793 i Östergötlands, år 1797 i Stockholms samt år 1795 i rikets öfriga län, blifva de äldste, till hvilka jemförelsen utsträcker, samt följaktligen ingen förändring af sådana förhållanden, som uti sistnämnda och sedermera upprättade jordeböcker oförändradt och utan anmärkning iakttagits, ifrågakomma, utan allt sådant *å Kronans sida såsom laga kraftvunnet anses*; dock att i händelse skiljaktigheter emellan anteckningarne uti förenämnda jordeböcker, hvilka i allmänhet utgöra fyra för hvarje län, skulle förefinnas och dessa anteckningar sålunda icke kunna genom ifrågavarande tidsbestämmelse befastas, undersökning för utrönande af rätta förhållandet får äfven uti äldre jordeböcker företagas; skolande det deremot vara *annan jordinnehafvare än Kronan* obetaget, i hvad hans rätt rörer, att, utan inskränkning till någon viss tid, emot den upprättade jordeboken uti för öfrigt stadgad ordning besvär anföra».

Utskottet har nu slutat sin granskning af motionen; och för den, som med någon uppmärksamhet följt denna granskning, kan det icke vara tvifvelaktigt till hvilket slut Utskottet måste komma; men, då under öfverläggningen i Kammarerna före remissen man jemväl ingick i undersökning och förklaring af det sätt, hvarpå de stora sätesgårdarne med underlydande bondhemman i Skåne uppkommit och, enligt Utskottets åsigt, en sådan undersökning äfven kan i sin mån ådagalägga, huru onyttig den af motionären föreslagna åtgärd med afseende å det åsyftade ändamålet skulle blifva, finner Utskottet icke olämpligt att här lemna en så kort och sammanträngd framställning som möjligt af hithörande historiska förhållanden, innan Utskottet till Kammarerna framför sin tillstyrkan af hvad Utskottet anser Kammarerna böra i anledning af motionen besluta. Nedanstående framställning grundar sig å följande arbeten och uppsatser, nemligen: Haandbog i Fädrelandets (Danmarks) Historie af C. F. Allen, Sjette Udgave; en i 18 bandet 2 häftet af Dansk Juridisk Tidskrift införd afhandling af V. Jacobsen »Om Selveiergods og de Maader, paa hvilke denne Art af Eiendom overgik til Fæste under Kongerne Christian den Tredie og Frederik den Anden; Skånes Politiska Historia af Abraham Cronholm; en i 20 och 21 häftena af Juridiska Föreningens Tidskrift införd uppsats af —i—i »Om förhållandet med skattefrälshemmanen i Skåne, Halland och Blekinge; Danmarkis og Norgis Fruchtbare Herlighed ved Arent Berntsen Bergen, m. fl.

I Danmark, likasom i vårt land, tillhörde ursprungligen jordagodsens till större delen enskilda, men äfven till någon del Konungen såsom sådan eller, enligt moderna begrepp, Kronan. Båda slagen af jordagods hade uppkommit genom fri odling af det öde liggande landet. De jordegendomar, Konungarne besotto rundt omkring i riket och hvilka voro anslagna till bestridande af deras underhåll och öfriga förnödenheter, kallades Konunglef. Under tidernas lopp tillegnade sig Konungarne alla allmänningar och ouppodlade trakter samt alla öfvergifna och ödeliggande jordar. Vidare tillföll Konungarne allt det gods, som blef förbrutet af dem, hvilka förde afvog sköld mot fäderneslandet; och detta var icke obetydligt under oroliga tider. Då nu under Waldemarnes tid, d. v. s. under perioden från 1157 till 1241, behovet af rytteri, hvilket började betraktas såsom krigshärens kärna, gjorde sig allt mera kännbart, men Konungarne, hvilkas penningeinkomster under denna tid voro högst obetydliga, icke förmådde på egen bekostnad underhålla ett så stort antal ryttare, som erfordrades, samt icke heller kunde ålägga någon den kostsanma ryttaretjensten utan vederlag, så valde de den ganska naturliga utvägen, som redan i sydligare länder med framgång blifvit anlitad, att förläna dem, som ville åtaga sig denna börda, med jordagods och dessutom förunna dem vissa privilegier. Kronogodset lemnade en, ehuru icke fullt tillräcklig tillgång att skapa en här af ryttare. Det blef derföre nödigt att på annat sätt öka deras antal, i hvilket afseende det lemnades öppet för de enskilda jordegare, hvilka hade lust och förmåga att åtaga sig ryttaretjensten eller, såsom den sedermera kallades, *Rostjenesten*, att upptagas bland de kongliga länsmännens antal och derigenom blifva delaktiga af de rättigheter, hvilka förunnats desse. Till gengäld för de bördor, som dessa *Konungens män*, *Vasaller* eller *Härmän* (sednare *Herremän*) åtogo sig, blefvo de befriade från de allmänna krigsskatterna äfvensom på annat sätt gynnade. Före utgången af ifrågavarande tidrymd fingo de rätt att af sina landboer eller fästebönder uppbära de böter, hvilka icke öfverstego 3 mark, svarande mot 30 R:dr Riksmünt, samt erhöillo tillåtelse att, som det heter i Jutska lagen, »köpa så mycket gods, som de orkade»; och detta gods blef skattefritt, när det sköttes för härmannens egen räkning och icke bortstaddes. Berörda tillåtelse, hvilken emellertid under lång tid icke synnerligen begagnades, gaf sedermera anledning till bildande af de stora sätes- eller herregårdarne. De förlänade kronogodsens gingo icke i arf på länsmannens efterkommande, utan öfverlätos endast såsom ett län, d. v. s. lån till bruk och nyttjande mot skyldigheten att utgöra ryttaretjenst; och de med en härmans ställning förenade rättigheter

fortplantades således icke ärfiligen i hans familj. Af det anförda visar sig, att det så kallade världsliga eller adliga frälsets ursprung och utveckling varit likartade i Danmark och Sverige, ehuru det i Danmark framstod fullbildadt åtskilliga årtionden tidigare än det infördes i Sverige, hvilket först skedde genom Alsnö stadga af år 1285.

Under påföljande tidrymd från 1241 till 1397, då Kalmare-union afslöts, utvecklades adelsväldet i Danmark och vann sin fulländning genom upprättande af Riksrådet. Intill slutet af 13:de århundradet motsvarade länsadelns, härmännens, skyldigheter och rättigheter någorlunda hvarandra, men efter de blodiga inre strider, som utmärkte slutet af 13:de och början af 14:de århundradet, lyckades det adeln att aftvinga Erik Glippings son Christopher II en handfästning af den 25 Januari 1320, hvarigenom adeln fritogs från skyldigheten att göra krigstjänst på egen bekostnad och det oaktadt behöll sina äldre rättigheter, ja till och med fick dem betydligt utvidgade. Sedermera medförde hvarje ny handfästning tillökning i adelns privilegier. Så länge tunga bördor och pligter voro förbundna med de adliga privilegierna, kunde hvar och en, som ville underkasta sig de förra, blifva delaktig af de sednare, men nu, då fördelarne började öfverväga bördorna, sökte adeln att utestänga andra från möjligheten att upptagas i deras samfund och att göra de rent *personliga* rättigheterna *ärfliga*. Länsadelns öfvergång till *ärfelig* adel låter naturligtvis icke hänföra sig till något visst år, utan utvecklade sig småningom under gynsamma förhållanden. Vid den ärfliga adelns uppkomst kom en del af de kronogods, hvilka Konungarne öfverlätit till härmännen på lifstid emot det de deraf utgjorde länstjänst, att öfvergå till adelns ständiga besittning. Ståndets rikedomar förökades dessutom genom de gåfvor, Konungarne lemnade ståndets medlemmar såsom belöning för visade tjänster och genom pantförlänningar, hvilka till följd af Konungarnes ständiga penningeförlägenhet aldrig blefvo inlösta. Det kan dock antagas, att åtskilliga af de jordegendomar, hvilka sålunda bortskänktes eller pantförlänades, utgjorde Konungarnes enskilda odalgods, hvilket under dessa tider icke så strängt åtskiljdes från det egentliga kronogodset.

Under den korta perioden från 1397 till Christophers af Bayern död år 1448 kan man redan börja skönja en märklig förändring i Danska bondeståndets, särdeles fästeböndernas, ställning. Fastän de sednare derförinnan icke intagit en så ansedd ställning i Staten som sjelfegarne, hade de dock ännu en tid bortåt utgjort ett aktadt stånd och delat många, om än icke alla, rättigheter med sjelfegarne. Ännu mot slutet af 14:de århundradet omtalas till och med de ringaste klasserna af

bondeståndet såsom röstberättigade vid landskapstingen eller de så kallade landstingen. Det naturliga skydds- och afhängighetsförhållande, som redan från äldre tider förefunnits emellan jordegaren och landboen eller fästebonden och uttrycktes genom orden *Vorned*, *Vornedskap*, hade ännu icke urartat derhän, att detsamma för fästebönderna var förenadt med något så kalladt *Stavnsbaand* eller *personlig ofrihet*. Dagsverkskyldigheten eller, såsom den sedermera, med ett från Tyskan härleadt uttryck benämndes, *Hoveriet*, hade varit lämpadt efter och stått i naturlig förbindelse med för handen varande förhållanden och det sätt, hvar på jorden brukades. Det är, såsom nyss blifvit nämnt, från början af 15:de århundradet som man kan iakttaga förändringen. Många sjelfegare hade blifvit fästebönder och fästebönderna i vissa delar af riket, d. v. s. på Seland och kringliggande öar, men ej i Skåne, ofria eller *stavnsbundne Vornede*, hvilka betraktades såsom en del af herremannens egendom och derföre icke tordes lemna de gods, hvarest de blifvit födda, utan gods-egarens tillstånd. En sådan *Vorned* var ock förpligtad att öfvertaga hvilket som helst hemman herremannen ville gifva honom att *städja* och på de vilkor, denne fann för godt att bestämma. Emellertid så länge adelns jordegendomar voro små och kringspredda, kändes *hoveriet* icke så tryckande, utan var en efter tidens förhållanden passande och beqväm inrättning, i det fästebonden genom arbete afbördade sig en del af det vederlag, han var skyldig jordegaren för nyttan och bruket af fästehemmanet. Arbetsdagarnes antal var icke betydligt och i allmänhet fastställt genom vidtagen sedvänja eller frivillig öfverenskomelse mot en motsvarande lindring i det årliga landgillet. Men mot slutet af 15:de århundradet började adeln att samla sina spridda egendomar till stora gods och tillika införa en omsorgsfullare brukning af jorden. I sammanhang dermed blef *hoveriet* mycket förökadt och då mera *obestämmt*, så att fästebonden kunde när som helst kallas från sitt eget arbete till *hoveri* vid herregården. I jemnbredd med förtrycket mot fästebönderna gick försämringen af de sjelfegande *jordegne* böndernas ställning. I samma mån det adliga frälset utvecklades, i samma mån blefvo sjelfegarehemmanen, det fria jordegna bondgodset, betungade med skatter och utskylder. Samma företeelse som i Sverige möter oss äfven i Danmark, att nemligen den grundväsendtliga skilnaden emellan Kronans fästegods och det skattskyldiga jordegna bondgodset började förloras ur sigte och småningom mera och mera utplånas. Med Tyska Konungar och dem åtföljande Tyska adelsmän inträngde feodalistiska åsigter och begrepp i landet och den grundsatsen började taga fart,

att

att den skattskyldige jordegne bonden icke vore omedelbar undersåte och således icke kunde vara utan husbonde, som egde herrlighets- och försvarsrätt öfver honom och till hvilken han måste betala *Huusbondhold*. I den mån denna grundsats i olika utsträckning vann tillämpning å de särskilda jordegna hemmanen, uppstod dem emellan en skilnad, i ty att en del, den ojemförligt största, kom att egas med ofullkomlig och en annan del, den minsta, med en mera fullkomlig eganderätt; och man har förmenat, att bönder af förra slaget i lagspråket benämndes »*sjelfegarebönder*» och de af sednare slaget »*sjelfegare*», hvilken åtskilnad i uttryck sednare Danska rättslärde dock visat vara oriktig. Anmärkta skilnad fanns dock i verkligheten, om ej till namnet; och den naturliga följderna deraf var, att de bondhemman, hvilka innehades med ofullkomlig eganderätt, blefvo i föreställningen snart sagdt likställda med det rena fästegodset.

Utskottet nämnde häröfvan, att det var mot slutet af 15:de århundradet som adeln började att samla sina rundtomkring i landet spridda egendomar till stora gods. Ett af de verksammaste medel att åvägabringa sådant var byten (*Mageskifter*) mellan dels adeln inbördes dels adeln och de andliga dels ock emellan adeln och Kronan. Redan under Konung Hans regering (1481—1513) förekommo sådana byten emellan adeln och Kronan temligen ofta; och denne Konung får af historieskrifvaren Hvitfeldt det beröm, att han gerna »mageskiftede» med sin adel. Men det var isynnerhet under Konung Christian III:s och ännu mera under Fredrik II:s regering, således under tiden från 1536 till 1588, som dessa byten blefvo allt vanligare och vanligare. Visserligen framställdes någon gång förslag om dylika byten af Konungarne, hvilka äfven åstundade att arrondera kronogodsens; men i de aldra flesta fallen var det adeln, som väckte fråga derom. Hvad Kronan vid sådana byten hade att gifva i vederlag var dels Kronans fästegods eller hvad vi skulle kalla rena kronohemman, dels ock Kronans ränteganderätt till de skattskyldiga jordegna bondhemmanen. Så vidt Kronan afstod fästegods, heter det i skötebrevet: »Vor og Kronens Gaard, N. N. iboer, skylder N. N.»; men när det af Kronan lemnade vederlag bestod i ränteganderätten, begagnas uttrycket: »Vor og Kronens Ret og Rettighed i en jordeggen Bondegaard, N. N. iboer, skylder N. N.» Det sätt, hvarpå de jordegendomar, som gingo i byte, uppskattades och jemfördes med hvarandra, beskrifves utförligt af Arent Berntsen i hans förut åberopade arbete. I händelse Kronan bortbytte rena kronohemman, blef Kronans fästebonde i stället fästebonde under veder-

börande adelsman, till hvilken Kronans eganderätt till sjelfva hemmanet, dess jord och tillhörigheter, öfvergick; och hvad angick fästebondens besittningsrätt, bör det anmärkas, att enligt Dansk rätt Kronans fästebönder icke hade för sig och efterkommande sådan stadgad åbo- och besittningsrätt till de af dem brukade hemman, som tillkommer de Svenska kronobönderna i afseende å deras hemman. Till följd deraf får antagas, att, om den fästebondes ställning, som kom från Kronan under adeln, icke blef sämre än den förut varit, den åtminstone icke blef bättre.

Beträffande den andra händelsen, eller att Kronan till adelsmannen afstod allenast Kronans rätt och rättighet i jordeget bondgods eller hvad på Svenskt kameralistiskt språk kallas ränteganderätten, så är det klart, att genom sådant byte den jordegande bondens eller skattemannens ställning i rättsligt afseende icke undergick någon förändring. Kronan kunde nemligen icke på adelsmannen öfverlåta annan eller bättre rätt till sjelfegaregodset, det jordegna bondgodset, än hon sjelf egde; och hon gjorde det icke heller. Men dervid kommer ett nytt moment att tagas i betraktande. I stället för den frihet härmännen enligt Jutska lagen egt att »köpa så mycket gods, som de orkade» hade trädt förbud för adeln att utan Konungens tillåtelse köpa eller taga i pant något fritt bondegods. Ändamålet med ett sådant förbud var att beloppet af de egentliga skatterna, hvarmed i förekommande händelser alla utomordentliga utgifter måste bestridas, icke skulle förminskas derigenom att de jordegna bondhemmanens antal, hvaraf den största skatten utskrefs, blef mindre. Förbudet finnes väl egentligen först uttryckligen stadgad i 22 artikeln af Fredrik II:s handfästning af år 1559, men att det är äldre kan ses af ett af Fredrik I utfärdadt diplom af år 1533, hvarigenom konfirmation meddelades å ett byte mellan en adelsman och en bonde. Trots afsigten med förbudet företogo sig dock Konungarne, isynnerhet Christian III och Fredrik II att tillstådja adelsman, som förvärfvade Kronans ränteganderätt af det jordegna bondgodset, att af dettas egare tillhandla sig sjelfva jordegande- eller skattemannarätten. Slik tillåtelse meddelades dels i sammanhang med bytet i sjelfva bytesbrevet, dels ock särskildt. Men deraf, att adelsmannen fick dylik tillåtelse, följde alldeles icke att skattemannen, den jordegande bonden, var pliktig afstå sin jordeganderätt. Det lider emellertid icke tvifvel, att ju det lyckades den adlige räntegaren i de flesta fall att förmå den jordegande bonden att afhända sig sin jordeganderätt; och man kan antaga att sådant förhållande företrädesvis inträdt i fråga om de bondhemman, hvilka inne-

hades med ofullkomlig eganderätt och derföre i allmänna föreställningen stodo de rena adliga fästehemmanen betydligt närmare än fallet var med det slags sjelfegaregods, hvars innehafvare hade en mera fullständig eganderätt dertill. Man kan med visshet antaga att omförmälda sätt varit det vanligaste, hvarpå sjelfegaregods öfvergått till fästegods, särdeles i Skåne, hvarest enligt historiska vittnesbörd, deribland Arent Berntsens, flertalet af sjelfegare-bondhemman innehades under ofullkomlig eganderätt. Detta antagande vinner stöd jemväl af följande karakteristiska omständigheter. Kronans jordegande bönder röjde stort fruktan att komma från Kronan under adeln, hvarföre de ock stundom sökte och fingo Konungens försäkran, att de skulle få förblifva under Kronan. Vidare finner man, hurusom adeln alltjemt fortfor att söka Konungens tillåtelse att, sedan den fått Kronans ränteganderätt till jordeget bondgods å sig öfverlåten, jemväl få af bonden tillhandla sig jordeganderätten. Detta skulle naturligtvis adeln icke hafva gjort, om icke sedvanligt varit att slik tillåtelse kunde med framgång begagnas. Emellertid saknar man befoget att af den omständighet, att bonden kunnat på obehörigt sätt förmås och möjligen i enstaka fall jemväl blifvit förmådd att till den adliga räntegaren afstå sin jordeganderätt, draga den slutsats, att sådant allmänligen varit fallet.

Å andra sidan kan ock förutsättas, att bonden ofta icke uppgaf sin jordeganderätt, utan förblef i ogvald utöfning af densamma, hvilken förutsättning jemväl bekräftas utaf tillvaron i Skåne af urgamla skattefrälsehemman. Men det kan ock tänkas och har jemväl inträffat, att bondens jordegande- och skattemannarätt under tidernas lopp råkade i förgätenhet och glömska och sådant just till följd af den förut anmärkta omständigheten, att hans eganderätt var ofullkomlig och han sjelf, hvad utskylder och utgörande af herrlighetsrättigheter åt herrlighets- och räntegaren angick, likställd med de rena fästebönderna. I sådan händelse har den verkliga afkomlingen af åbo å gammalt skattefrälsehemman att genom rättegång styrka både att hemmanet är, icke rent frälse, utan skattefrälse, och sin härkomst från gamla åbostammen. Kan han åstadkomma sådan bevisning, varder han otvifvelaktigt af domstolarne förhulpen till sin rätt, der icke preskription lagligen finnes hafva mellankommit.

Ett annat sätt, hvarpå sjelfegendom öfvergick till fäste, var följande. De sjelfegande bönderna voro under Danska tiden beskattade tyngre och i allmänhet dubbelt så tungt, som fästebönderna. För att vinna lindring i sina bördor afstodo då jordegne bönder sin jordeganderätt till Kronan och öfvergingo sålunda till Kronans fästebönder. Ett härmed analogt

fall förekommer äfven i den Svenska kamerallagstiftningen. Kronoskattehemman få nemligen ej förmedlas med mindre än att skatterätten afstås och hemmanet blifver rent krono. Vidare inträffade i Danmark, att bönder, som hade flera jordegna hemman, öfverläto ett af dem till Kronan för att njuta lindring i utskylder med hänsende till de öfriga; äfvensom att innehafvare af fästehemman afhände sig dem tillhörande sjelfegarehemman för att vinna befrielse från några af de dem med hänsende till fästehemmanen åliggande bördor. Slika hemman, hvilka, från att vara jordegget bondgods, öfvergått till Kronans fästegods, blefvo äfven bortbytta af Kronan till adeln. Det gifves jemväl exempel derpå, att, i anseende till tidernas osäkerhet, sjelfegande bönder föredrogo att till närboende adelsmän afstå eganderätten till sina hemman och blifva frälsebönder, för att vinna skydd till sin person och genom landgille och arbete till adelsmannen undgå skatter och tjänstbarheter till Kronan.

Såsom något mycket vanligt förtjenar ock omtalas, att fasta egendomar, tillhöriga upprorsmän, förklarades förbrutna till Kronan och dymedelst antogo egenskapen af kronofästegods. Ett sådant öde drabbade isynnerhet deltagarne i det uppror, som benämndes »Skeppar Clemens fejd» och utgjorde en episod i den stora så kallade Grefvefejden, hvilken föregick Christian III:s tillträde till regeringen år 1536.

Härofvan nämndes, att adeln äfven förvärfvade jordagods från de andlige (*Geistligheden*). Derom inhemtas märkliga upplysningar ur en å Malmöhus läns Landskontor förvarad jordebok öfver Lunds Capitels, domkyrkas, hospitals- och helgeandshus gods, hvilken finnes vara upprättad något af åren 1643—1649 och således förskrifver sig från Danska tiden. I brädden af denna jordebok finnas anteckningar om åtskilliga hemmansbyten, hvilka afslutats emellan Capitlet och adeln från och med år 1460 eller den tidpunkt, då, såsom förut är nämndt, adeln började att samla sina kringspredda jordegendomar till större gods. Af dessa anteckningar visar sig att från sistberörda år, allenast af andliga stiftelsers egendom icke färre än 186 hemman kommit i adelns ego. Blott några få byten tillhöra tiden före reformationen; den ojemförligt största delen afslutades under de 120 à 130 åren närmast efter reformationen. Så t. ex. förvärfvades »*geistlige*» hemman af egarne till Näs, nu Trollenäs, Eriksholm, nu Trolleholm, Ellinge, Barsebäck, Svenstorp, Svaneholm, Widtsköfle m. fl. sätesgårdar. Under Eriksholm, grundadt och bebygdt af Tage Ottessen Thott den äldre, lades många hemman, förvärfvade genom byte med abboten å Herrevadskloster.

Af de vid reformationen indragna capitel- och klostergodsen sålde eller bortbytte Konungarne en högst betydlig del till adeln och man

eger fullt historisk kannedom om tiden och sättet för sådant afhändande. Så t. ex. sålde Konung Fredrik II af gods, förut tillhörigt Erkebiskopen i Lund, i December 1563 till Hans Spegel Borreby gård med underlydande hemman i Borreby och Löddeköpinge byar och i November 1587 Söfde, sedermera kalladt Söfdeborg, till Fredrik Lange. Samme Konung bortbytte år 1560 Bosjökloster till en Fru Ulfstand och år 1584 Beckaskogs Kloster till Henrik Ramel den äldre. Fredrik II:s efterträdare, Konung Christian IV bortbytte år 1614 Öfvedskloster till Otto Lindenow. Under dessa trenne kloster lydde många bondhemman.

A Malmö Landskontor finnes jemväl förvarad en annan jordebok från Danska tiden, benämnd *1638 års decimantbok* och innehållande summarisk förteckning på tiondeskyldige jordegendomar. Anmärkta årtal är emellertid oriktigt, ty Corfitz Ulfeld, hvilken i decimantboken upptages såsom egare till de under Torups sätesgård lydande hemman, köpte denna gård, enligt hvad man från annat håll har sig bekant, först i September 1647. Boken kan således icke vara upprättad före sistberörda tid. Ej heller kan den vara tidigare än år 1653, emedan Henrik Ramel, hvilken i boken upptages såsom egare till hemman i Gårdstånga socken, afled sistnämnda år. Af jordeböcker från Svenska tiden, förvarade å nämnda Landskontor, är den äldsta af år 1662 och den nästa af år 1712, efter hvilket år nya jordeböcker med korta mellanskof af dels fem och dels tio år följa på hvarandra från och med den af år 1719 till och med den yngsta af år 1825. Enligt uppgifter, under öfverläggningen i Kammararen lemnade af fullt sakkunnig och trovärdig ledamot och grundade på företagen utredning i Landskontoret, ådagalägger en jemförelse emellan decimantboken och 1662 års jordebok å ena samt 1825 års jordebok å andra sidan, att antalet af de frälsehemman, hvilka vid Skånes förening med Sverige lydde under de adliga sätesgårdarne, var minst lika stort, om ej större än nu för tiden; och uti en å oftanämnda Landskontor upprättad promemoria, hvartill Utskottet haft tillgång, uppgifves uttryckligen, att förhållandet befunnits just sådant i flera af de inom Malmöhus län belägna socknar, hvilkas frälsebönder anhängiggjort ofvanomförmälda, af de administrativa myndigheterna utan afseende lemnade ansökningar om åborätt och skatteköp. Enligt hvad samma promemoria omförmäler försvåras dock jemförelse emellan äldre och yngre jordeböcker deraf, att hemmanen i de förra icke finnas utmärkta med nummer, hvilket för den äldre tiden främmande sätt att beteckna särskilda hemman först lærer tillämpats uti en i Kongl. Kammar-kollegium, jemte flera andra äldre Skånska jordeböcker och 1670 och 1671 års

jordrefnings- och skattlägningsprotokoll, förvarad jordebok af år 1682 och vidare iakttagits vid upprättande af 1712 års jordebok.

Af föregående framställning lærer enligt Utskottets åsigt framgå, att redan under den tid, som föregick Skånes afträdande till Sverige genom freden i Roeskilde den 26 Februari 1658, de Skånska adelsgodsen med underlydande hemman och lägenheter i allmänhet blifvit samlade och bildade. De eganderätts-förhållanden, som sålunda nämnda är förefunnos, hade dels tillkommit på lagligt sätt och dels blifvit stadfästade genom de Danska Konungarnes handfästningar och andra stadgar, de der måste såsom laga kraftvunna anses. Samma eganderätts-förhållanden hafva blifvit högtidligen bekräftade uti de mellan Sverige och Danmark afslutade fredstraktater af år 1658 i Roeskilde och af år 1660 i Köpenhamn, och sålunda erhållit all den helgd, som den internationela rätten kan förläna åt bestående förhållanden. Nionde punkten af förstnämnda fredstraktat lyder, som följer: »Deremot är på Kongl. Maj:ts och Sveriges Kronas vägnar lofvadt och tillsagdt, att alla Ständer, Adel och Oadel, Andlige och Verldslige, Borgare och Bönder uti de vid dessa traktater cederade länder och län i Danmark och Norge skola behålla deras gods och egendom, som dem antingen af Kronan eller privatis sig emellan med rätta tillkommer och härefter mäktige vara dem att besitta, nyttja, bruka och behålla, jemväl dem att försälja och sig afhända, som tillföre; Såsom ock blifva vid deras vanliga rätt, lag och gamla privilegier och friheter oturberade och obehindrade, så vida de icke löpa eller strida contra leges fundamentales af Sveriges Krona, med hvilka desse cederade land och län till everldlig tid härefter incorporeras skola». Samma bestämmelser i nästan enahanda ordalag återfinnas i 12 punkten af fredstraktaten i Köpenhamn af år 1660.

Till fullständigheten af denna framställning lærer ock höra att yttra något om de efter Skånes förening med Sverige inträffade historiska händelser, så vidt de haft något inflytande å eganderättsförhållandena inom provinsen. Sedan de Skånska adelsmännen kort efter freden i Roeskilde blifvit kallade att den 16 April 1658 infinna sig i Malmö för att aflägga hyllningsed åt Svenska Konungen, men endast ett ringa antal hörsammat kallelsen, blefvo de adelsmäns gods, hvilka icke beqvämat sig att gå eden, indragna och förlänta till Svenske riddersmän; men till följd af de mellan Sverige och Danmark år 1659 förda underhandlingar och bestämmelse i Köpenhamnska fredstraktaten blefvo alla de indragna godsen återställda till deras förra egare, hvaremot all adel i de afträdde landskapen förbands att aflägga trohetsed åt Svenska Konungen; och skulle Svenska och Danska kommissarier förordnas att

verkställa liqid emellan godsens egare och förläningsinnehafvarne (proprietarier och donatarier). Corfitz Ulfeld deremot, åt hvilken Carl X i Mars 1658 skänkt Herrevadskloster och Riseberga och Färingtofta socknar och som, på sätt förut är nämndt, redan år 1647 var egare till Torups sätesgård och jemväl innehade Bosjökloster, blef år 1660 dömd för majestätsbrott och hans gods förklaradt vara förbrutet till Kronan. Visserligen blef han af Carl XI:s förmyndare benådad, men flydde från Skåne. Af det förbrutet dömda godset återgäfvos åt hans arfvingar Torup och Bosjökloster enligt dom den 21 Maj 1735, men Herrevadskloster fortfor att tillhöra och tillhör ännu i dag Kronan.

Ön Bornholm, hvilken blifvit Sverige tillförsäkrad genom freden i Roeskilde, återställdes till Danmark vid freden i Köpenhamn, emot det Svenska Kronan såsom ersättning därför erhöill de så kallade Bornholms vederlagsgoods, bestående af 18 adliga sätesgårdar med underlydande 917 $\frac{1}{4}$ hemman, som Danska Konungen hade tillhandlat sig af deras förre, till Danmark öfverflyttade egare. Största delen af dessa vederlagsgoods användes till förläningar på lön och beställning, till militien, till Fliinge stallstat, till pensioner, till förpantningar och till donationer; men vid Carl XI:s reduktion, hvilken hvad Skåne angick verkställdes genom en särskild så kallad Skånsk kommission isynnerhet under åren 1687—1689, blef hvad som var reduktion underkastadt återvunnet till Kronan.

Sedan under Carl XI:s regering krig med Danmark ånyo utbrutit och Danskarne år 1676 infallit i Skåne, blefvo fem Skånske adelsmän, tre bröder Thott, en Walkendorff och Owe Ramel misstänkta för hemligt förstånd med fienden. De instämdes att möta för en kommissorialrätt i Malmö den 17 December 1677, men hade redan förut räddat sig genom flykten. Emellertid vid fredsslutet i Lund år 1679 återställdes de med kvarstad belagda godsen åt egarne med undantag af Owe Ramel, hvilken icke ville underkasta sig Svenska regeringen utan kvarstadsnade i Danmark, dit han flytt. Hans ena sätesgård Beckaskog blef indragen till Kronan såsom en kungsgård och upptogs i indelningen för Skånska kavalleriet. Denna gård är än i dag Kronans egendom. En annan Skånsk adelsman Jörgen Krabbe blef genom dom den 6 November 1677 för landsförräderi dömd till döden och arkebuserad. Hans gods indrogs till Kronan.

Utskottet har här ofvan omnämnt Skånska reduktionens verksamhet med afseende å Bornholms vederlagsgoods. Den utsträckte sin undersökning jemväl till de under Danska tiden uppkomna eganderättsförhållanden och förfor ingalunda mildt. Till och med bytes- och köpegoods blefvo föremål för kommissionens granskning, i ändamål att bereda Kronan ersättning för förmenta förluster. Kommissionen fordrade, att

köpegodsens egare borde lemna upplysning om huru högt godsen blifvit betalda. Disse åberopade å sin sida, om än icke alltid med framgång, fredspakterna, hvilka tillförsäkrade dem ostörd besittning af hvad de under Danska väldet egt, och förklarade sig dels icke vara pligtige att lemna de åskade upplysningarne, dels ock icke kunna det, enär många skriftliga handlingar förkommit och dessutom i öfverlåtelsebrefven icke funnes utsatt hvad Kronan fått i vederlag, utan allenast att köparen förnöjt Kronan. Här må anföras ett exempel på den stränghet, hvarmed kommissionen vid utförande af sitt värf gick till väga. Konung Fredrik I hade genom gåfvobref af år 1529 till Peder Lycke lagt fiskläget i Borrebäck under sätesgården af samma namn, men detta fiskläge indrogs till Kronan oansedt egarens erinran, att fiskläget vore beläget på säteriets grund och att »den, som har land, han har strand». Man är således berättigad antaga, att hvad som med laga skäl kunde återkallas till Kronan, icke fick kvarblifva i enskild mans ego, och dock uttalade Generalguvernören Ascheberg, att »Kronan genom Skånska kommissionen icke kunde vinna många bondegods.»

Det förefaller Utskottet som skulle inom få landskap i Sverige eganderättsförhållandena vara så historiskt kända och bevittnade som just i Skåne. Äfven om den föreslagna undersökningen af en komité icke vore så principvidrig, som Utskottet anser den vara, torde man billigtvis med afseende å alla de historiska data och fakta, som stå hvar och en, som vill forska i dessa ämnen, till buds, kunna fråga hvad nytta komitéen skulle kunna åstadkomma. Visserligen kunde dess arbete blifva af historiskt intresse, men bevakande af detta intresse kan man tryggt öfverlemna åt provinsens fornminnesförening eller enskilda forskare, hvilka sätta sig såsom mål att bearbeta provinsens historia; och det är icke för sådant ändamål, motionären framställt sitt förslag. De praktiska resultaten, vare sig för Kronan eller för frälsebönderna, skulle, enligt Utskottets öfvertygelse, blifva alldeles inga eller högst obetydliga.

På grund af hvad Utskottet sålunda anført, hemställer Utskottet, att Kammaren måtte lemna Herr Ola Jönssons ifrågasvarande motion utan vidare afseende.

Stockholm den 25 Februari 1869.

På Utskottets vägnar:

ALB. LINDHAGEN.

Herr *Jöns Olsson* i Qvarnbrodda har begärt få antecknad, att han icke öfvervarit ärendets handläggning.